

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Забрамська Н. Завжди. Новели. – Львів: Кальварія, 2007. – 160с.
2. Луцишина О. Сонце так рідко заходить. Роман. – К.: Факт, 2007. – 356с.
3. Слапчук В. Дикі квіти. Роман. – К.: Факт, 2004. – 296с.
4. Слапчук В. Сліпий дощ. Роман. – К.: Факт, 2003. – 336с.
5. Сняданко Н. Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки. – Харків: Фоліо, 2004. – 287с.
6. Очкур Н. Учора і завжди. – К.: Нора-Друк, 2005. – 364с.

In this article the history of learning of the parenthetic constructions has been considered; the brief analysis of the linguistic views for the problem of the status of the parenthetic constructions, criteria of their classification have been given; the main tendencies in the interpretation of the parenthetic constructions have been described.

Key words: parenthetic words, word combinations and sentences, interpolated words, word combinations and sentences, interpolated text.

І.Я. Завальнюк

РЕЧЕННЯ ПИТАЛЬНОЇ МОДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ

У статті проаналізовано нові тенденції й особливості у вживанні власне питальних та питально-риторичних речень залежно від їхнього комунікативно-функціонального спрямування, формально-синтаксичної організації, способу репрезентації в газетному контексті й стилістичної конотації.

Ключові слова: речення питальної модальності, власне питальні речення, питально-риторичні речення, конструкції „питання-відповідь“, стилістичні конотації, сучасна українська преса.

Речення питальної модальності вирізняються особливою семантико-синтаксичною структурою й комунікативними функціями. В українському та російському мовознавстві їм присвячено багато праць [4; 17; 19; 23; 5; 6; 10; 21; 24; 8 та ін.]. Незважаючи на це вони мають різні термінологічні найменування, а саме: „питальні речення“ [13, 24; 5, 145; 8, 228 та ін.], „речення питальної модальності“ [2, 57; 20, 302], „речення питального типу“ [4, 73], „речення модального значення питальності“ [10, 117], „речення питальної настанови“ [15, 85] тощо. По-різному також класифікують питальні речення: одні виділяють „власне питальні (речення прямої питальності) та питально-риторичні речення (речення непрямої питальності)“ [8, 229-231]; інші – „власне-питальні, питально-стверджувальні, питально-риторичні, питально-заперечні, питально-спонукальні“ [10, 117]. Усебічно проаналізувавши природу питальних речень, С.Т. Шабат запропонувала ще докладніший їх поділ за трьома критеріями: 1) за комунікативно-функціональним спрямуванням: власне питальні та невластне питальні речення; 2) за формально-синтаксичною організацією: з питальним компонентом і без нього; 3) за типом запитання і передбачуваною відповіддю: загальнопитальні й частковопитальні [21, 29].

Менш досліджене функціонально-стильове використання питальних речень, їхні стилістичні функції. Особливого вивчення потребує сфера функціонування питальних речень у публіцистичному стилі, зокрема газетному мовленні. На сьогодні маємо лише окремі статті, параграфи у посібниках та підрозділи в монографіях, дисертаційних працях, у яких торкаються проблеми функціонування питальних речень у засобах мас-медіа, причому найбільш повно в ролі заголовків газетних статей переважно попередніх періодів розвитку української мови (середина й кінець ХХ ст.) [17, 120-123; 19, 107-116; 23, 52-61, 74-78; 22, 37-39; 12, 118-130; 14, 43, 75-76; 16, 153-158; 9, 25]. Нові функціонально-стилістичні параметри речень питальної модальності в сучасній українській пресі потребують уважного вивчення та лінгвістичного осмислення. Саме це зумовлює **актуальність** пропонуваного дослідження.

Його **мета** – виявити й схарактеризувати нові явища і тенденції у функціонуванні речень питальної модальності в українській пресі початку ХХІ ст. Серед основних **завдань**: 1) простежити найновіші тенденції у використанні питальних речень на шпальтах сучасних українських газет; 2) з'ясувати стилістичні конотації, спричинені вживанням власне питальних та питально-риторичних конструкцій; 3) установити нові особливості функціонування речень питальної

модальності в ролі заголовків газетних публікацій; 4) окреслити чинники впливу на вибір певного типу структурування тексту за допомогою питальних речень як компонентів зв'язності тексту, засобів посилення його емоціогенності.

Власне питальні речення за своїми експресивними можливостями й кількісним виявом у сучасній українській пресі поступаються місцем перед іншими структурами, оскільки найповніше виявляють себе лише в жанрі інтерв'ю, де, входячи до структури діалогічного мовлення реплікою стимулу, спонукають до відповідної реакції. Такі речення-питання здебільшого позбавлені виразної експресії, а їхню структуру передбачає конситуація. Пор.: (питання до політолога Віктора Небоженка) **Чим повинні поступитися БЮТ і „Наша Україна – Народна Самооборона“, щоб для коаліційної міцності залучити до себе Литвина? Тільки кріслом спікера чи ще якимись програмними положеннями?** і (відповідь) *Не думаю. У них досить широка платформа. Спікерства Литвина цілком вистачить для того, щоб коаліція успішно працювала два роки* (Високий замок, 04.10.2007, с. 4). Як бачимо, в структурі діалогу питальні речення виконують свою первинну функцію – спонукають до отримання конкретної інформації.

Останнім часом в українській пресі спостерігаємо тенденцію до використання формально здеформованих діалогічних структур, коли речення питальної модальності виконують не власне питальну, а стилістично експресивну функцію. Ідеться передусім про оригінальні приклади трансформованого міні-інтерв'ю в структурі авторського монологу, коли питання журналіста не мають чітко окресленого адресата або ж загалом не потребують відповіді. Напр.: *Коктебель зустрів прохолодно – вітрами та нічними дощами. Куртка-вітрівка знадобилася як річ номер один у гардеробі, а парео, топика та шорти так і залишилися лежати нерозпакованими у валізі. **Оце і є той оксамитовий сезон, про який так мріють запроцьовані трудоголики, які не встигли відпочити влітку?***

– *Ну що ви! Оксамитовий сезон попереду! – запевнила власниця готелю Ельвіра. Зазвичай у нас вересень та жовтень – пречудові місяці... А цього року то якась непорозуміння, самі дивуємося...* (Високий замок, 04.10.2007, с. 7). У такий спосіб журналіст у лаконічній формі не лише доносить до читача зміст повідомлення, а й зосереджує його увагу на основній думці, увиразнюючи структуру викладу. Питальна структура експресивізує монологічний хід думок, дисонуючи з позитивною семантикою назви статті „Оksamитовий сезон в Криму“.

Нерідко автори сучасних газетних публікацій по-іншому структурують міні-інтерв'ю в межах власного монологу: запитання відтворюють як пряму мову, а відповідь – як непряму або дескрептивно, що дає змогу авторові прокоментувати ситуацію на свій розсуд. Оригінального стилістичного ефекту досягають ті автори, які послуговуються згаданими побудовами як композиційним прийомом для привернення уваги до публікації та засобом, що допомагає розв'язати проблему її початку. Напр.: *Хіба можна у звичайному глиняному глечику заховати дощ? – з дитячою наївністю подумала я, коли взяла в руки збірку Катерини Міщук „Дощ у глечику“. Це перша збірка поетеси. Але було б банально з мого боку писати про „молоду і талановиту дівчину“* (Літературна Україна, 31.01.2008, с.7).

Широку гаму емоційно-оцінних значень з високим ступенем експресії виражають питальні речення авторизовано-оцінного значення [20, 303; 16, 153] з меліоративними чи пейоративними семами. Як засвідчує матеріал дослідження, питальні структури з пейоративною оцінкою істотно переважають над меліоративними й здебільшого виражають реакцію обурення, осуду, незадоволення, заперечення, здивування щодо предметів, осіб, дій, вчинків, норм поведінки, розумових здібностей тощо.

У сучасній українській пресі почастишало використання речень питальної модальності, що містять звертання до групового адресата, виокремленого за ознаками „національність“, „посада“, „політична належність“. Такі конструкції в обрамленні інших питальних, спонукальних, розповідних, окличних речень сприймаються як суспільно загострені, експресивні доміанти цілеспрямованого впливу на читача. Авторське бачення ситуації, оформлене здебільшого у формі уявних листів, його обурення, незадоволення миттєво переходять на сприймача інформації, викликаючи в нього такі самі емоції. Пор.: *Усі нарікають (ось уже 17-й рік!) на нестачу коштів, і крадуть, крадуть, крадуть... Перепочинуть, перетрусяться „в опозиції“, а там знову дорвуться до наших загорьованих комор, та ще з більшим завзяттям розточують наше добро... **Хіба ви цього не бачите, українці?.. Чого ж ви мовчите? Чого ж ви обираєте на нещастя собі, Україні цих шахраїв?*** (Літературна Україна, 17.01.2008, с.3); *Назвіть мені, будь ласка, французького мільярдера з подібними статками (як у Рината Ахметова – І.З.). **Не можете, шановні французи?** Це тому, що вам пощастило, бо у вас країна нормальна, в ній є закони, в ній не можна привласнювати енергетичні компанії та*

створювати монополії, тим більше будучи державним службовцем. А у нас – будь ласка! (Українська газета, 11-17.10.2007, с.3); **Ви, європейці, так переймаєтесь долею журналістки Політковської – а як же Гонгадзе? У справі Політковської прямих вказівок на президента Путіна немає, а от у справі Гонгадзе всі докази проти президента Кучми є. То яка справа перспективніша?** (Українська газета, 11-17.10.2007, с.3); **То куди йдемо? До Євросоюзу вже, що називається, проїхали. Тепер ось до НАТО. Наша ліва рука не знає, що робить права? Як будемо домовлятися з міжнародними організаціями, коли два відомства – Президента та військово – неспроможні дійти спільної думки? Чи Україна круто змінює політичний курс? Панове можновладці, може, й нам про це скажете?** (Голос України, 05.05.2006, с.6). Такі трансформовані власне питальні побудови в поданих авторських монологах надають текстові відтінок безпосередності, „збільшують емпфузу викладу в напрямку налагодження контакту з читачем“ [12, 122].

Активізувалося вживання власне питальних речень зі вставними словами у їхньому складі, як-от: **Думаєте, народ цього не бачить?** (Українська газета, 11-17.10.2007, с.3); **Виходить, злочин проти природи коїться з благословення посадовців?** (Сільські вісті, 05.01.2007, с.2); **Власне, наскільки доцільне, кому вигідне, а кому не вигідне створення енергохолдинга?** (Вінниччина, 9.02.2007, с.2). Вставні слова в них визначають початок авторських міркувань, допомагають сформувати наскрізну думку, а питальна конструкція в цілому слугує компонентом зв'язності газетного тексту.

В українській пресі початку ХХІ ст. особливу увагу привертають речення питальної модальності в ролі структурних компонентів початків публікацій та передтекстів, де вони акумулюють центральну ідею, суть матеріалу й водночас інтригують, передуючи обов'язковому представленню учасника розмови, предмета розповіді чи лише концентрують увагу на найважливішому. Пор.: **Батьки прагнуть виростити з чада „справжній талант“, тому приносять у жертву дитинство сина чи доньки. Чи варто так чинити? Як допомогти дитині досягнути успіху в житті без морального тиску?** Про це кореспонденту „ВЗ“ розповів психолог Олексій Пивоваренко (Високий замок, 04.10.2007, с.6); **У цій установі поєднано те, що, на перший погляд, не поєднується і не може мати нічого спільного із навчанням. Тут є своя банківська установа, справжні літак, пасажирський залізничний вагон, магазин, власна автобусна зупинка, сучасний тир, наркотична лабораторія... Здогадалися, про який заклад йдеться? Ні? Сьогодні наша розповідь про Навчально-науковий інститут підготовки кадрів кримінальної міліції Київського національного університету внутрішніх справ** (Голос України, 08.11.2007, с.22); **Заводський гудок замінює мешканцям промислових міст годинник, а дим над трубами – краєвиди. Чим вимірюється якість життя: чистим повітрям і водою чи наявністю робочих місць і пристойною регулярною зарплатою?** Такі суперечливі думки охоплюють зазвичай гостей індустріального краю (Голос України, 15.01.2008, с.9). Зрідка для конкретизації основних аспектів проблеми, про яку йдеться в публікації, використовують низку різнопланових питальних структур, які, як і подані вище речення, репрезентують позицію журналіста з певної проблеми й водночас експресивізують початок розповіді, спрямовують читача на пошуки відповідей у тексті публікації, напр.: **„День“ вирішив розібратися в архітектурних, фінансово-економічних та релігійних аспектах відбудови зруйнованих храмів. Що, власне кажучи, ми відбудовуємо? Кому це вигідно? Чи дійсно це потрібно віруючим і чи прикрасить місто? Або, можливо, Києву варто було б подумати про інші, більш насущні питання?** (День, 28.10.2005, с.3).

Простежуємо тенденцію до все ширшого використання речень питальної модальності в ролі заголовків сучасних газетних публікацій. Такі заголовки виразно рекламні, експресивні, вносять розмовний струм до публіцистичного викладу. Багато з них є метафоричними чи метонімічними висловами, здатними миттєво заінтригувати читача. Пор.: **Ціни йдуть вниз?** (Урядовий кур'єр, 24.11.2006, с.7); **Конституційний процес пішов?** (Голос України, 26.01.2008, с.3); **Котлетка „всохнеться“?** (Україна молода, 23.10.2007, с.2); **Наука, політика і бізнес – лебідь, рак та щука чи партнери?** (Голос України, 06.05.2006, с.1); **Плакали наші газети?** (Україна молода, 23.10.2007, с.12). Питальну модальність таких заголовкових комплексів оформлено за допомогою питальної інтонації. Констатуємо їхнє помітне кількісне зростання на тлі обмеженого використання в радянські часи [пор. 23, 76; 22, 94].

На противагу поширеній у другій половині ХХ ст. тенденції до використання в ролі заголовків питальних структур, що містять звертання [див. 17, 120-123; 23, 76-77], сучасна українська преса використовує їх досить обмежено, здебільшого за потреби створити ефект „розкутого“ усномовного синтаксису. Напр.: **Де ви, дороги стандарту?** (Голос України, 16.01.2007, с.1); **Прощайте, суцільні вирубки?** (Урядовий кур'єр, 13.02.2008, с.16). Це, на нашу думку,

зумовлено відживанням потреби відкрито схвалювати щось, засуджувати чи закликати до певних дій, починаючи вже із заголовку, як це було раніше, пор.: Молодці, „прожектористи!“; За книгу, товариші!; Поспішай, сяч! тощо [17, 120]. Такі заголовки є нецікавими й емоційно знебарвленими. Альтернативою їм стали емоційніші, образніші осучаснені заголовки, здатні привернути увагу читача, а згадану потребу компенсують змістово-структурні контекстуальні компоненти. Пор.: **Єврометро та євродорогами здивуємо іноземців?** (Голос України, 24.01.2008, с.4).

Поступово зникають із сучасного газетного мовлення і діалогічні заголовки, побудовані за моделями: „питання-відповідь“, „питання-спонування“, якими у 50-60-і роки ХХ ст. рясніли газетні шпальти [пор. 17, 121; 23, 76-77; 22, 94]. Лише зрідка використовують найбільш експресивні згадані структури, як-от: **Інформують? Ні – івалтують!** (Голос України, 11.01.2008, с.8) – у кореспонденції під цим заголовком ідеться про засилля реклами на телебаченні; **Різдво приносить радість. А чого чекати від бюджету?** (Голос України, 04.01.2008, с.1); **Задача для економних. Почім безкоштовні путівки для народу?** (День, 08.02.2006, с.2). Остання несподівано-каламбурна назва матеріалу особливо стилістично навантажена.

Як і раніше, найактивніше в ролі газетних заголовків функціонують питальні речення з різними питальними словами [пор. 23, 75]: 1) здебільшого – питальними займенниками *що, хто, який, чий*, напр.: **Що ж то було, як не геноцид?** (Урядовий кур'єр, 25.11.2006, с.7); **Чого, крім грошей, бракує освіті?** (Голос України, 06.02.2008, с.11); **Хто проти українських футболістів?** (Голос України, 18.05.2006, с.24); **Яке там обличчя у дня?** (Літературна Україна, 17.01.2008, с.1); **Чий текст за кадром?** (Голос України, 15.02.2008, с.6); 2) так само активно – питальними частками *чи* (найчастіше), *невже, хіба*, напр.: **Чи повернуть народу мільйони?** (Молодь України, 04-10.01.2007, с.3); **Чи може босе дитинство бути щасливим?** (Голос України, 31.03.2006, с.14); **Чи з'явиться світло у тунелі?** (Українське слово, 30.01-05.02.2008, с.16); **Невже ніжинський огірок залишиться лише в пам'яті?** (Голос України, 19.05.2006, с.13); 3) дещо обмеженіше – займенниковими питальними прислівниками *куди, скільки, коли, де*, напр.: **Куди тече енергія Дніпра?** (Голос України, 25.02.2008, с.3); **Скільки коштує патріотизм?** (Літературна Україна, 25.01.2007, с.3).

Найвищої стилістичної конотації в згаданих питальних заголовках досягають створенням каламбурів, метонімічних перенесень, іронічним переосмисленням приказок чи прислів'їв тощо, пор.: **Чому Рада журналістам не рада?** (Голос України, 31.05.2006, с.13); **Як оздоровити українську охорону здоров'я?** (День, 08.02.2006, с.6); **То який він новий простір?** (ідеться про мистецьку виставку під назвою „Новий простір“ – І.З.) (Культура і життя, 01.11.2006, с.5); **Що далі в ліс, то більше чвар?** (пор.: Чим далі в ліс, тим більше дров – І.З.) (Голос України, 06.02.2008, с.10). Такі заголовки започатковують абсолютно новий емоціогенний струмінь у функціонуванні речень питальної модальності як заголовків сучасних медіа-текстів. Дослідження попередніх років їх не фіксують.

Погоджуємося з думкою Н.В. Гуйванюк в тому, що досить поширеними серед структур газетних заголовків останнім часом є так звані подвійні заголовки, перша частина яких є номінативом, а друга не тільки назвою підтеми, а й з'ясувальною, уточнювальною чи компенсувальною частиною [7, 110]. Питальні речення в таких побудовах використовують значно рідше, ніж розповідні, однак їхню стилістичну вагу посилюють за допомогою елімінації певних компонентів питальної структури, чим досягають лаконізму, гранично стиснутого, чіткого формулювання основної ідеї публікації. Напр.: **Севастопольський мільярд: де взяти і куди витратити?** (Голос України, 10.01.2008, с.3); **Соціальні послуги: хто, кому, як і скільки?** (Урядовий кур'єр, 06.02.2008, с.8). Такі розчленовані заголовки не є новими, їх фіксують ще газети 60-х років попереднього століття [див. 17, 123], проте їхня питальна частина здебільшого структурно й семантично оновилася, бо не містить конкретної інформації, а, ніби оголивши нерв повідомлення [17, 123], створює „ефект посиленого очікування“ [18, 105] відповіді, чим інтригує читача, викликає підвищений інтерес до повідомлення.

Привертає увагу те, що заголовки (питального і непитального типу) в сучасному українському газетному мовленні з експресивною метою все активніше „перегукуються“ із зачином (початком) статті, її лідом (передтекстом, врізом) чи ендингом (закінченням тексту) [18, 105-106], які нерідко самі вирізняються питальною модальністю. Пор.: 1) із зачином: (заголовок *Упійманий час*): **Пізнати любов – це пізнати час? А що таке – спійманий час?** „Коло стає колесом, в якому мелькоче пійманий час“... Поглянути в очі часу – це вийти за межі свого „я“. Сконцентрований час, духовний час, зовнішній час і внутрішній час (Літературна Україна, 31.01.2008, с.6); 2) з лідом статті: (заголовок *Чому нас водять колами?*): **Післявиборна ситуація в Україні увиразнила кілька системних та глибинних проблем, які постійно повторюються у нашому політикумі** (Українське

слово, 30.01-05.02.2008, с.1); 3) з ендингом статті: (заголовок **Чи вип'ють у СОТ склянку нашого молока?**): **Тож, чи будеш, Зіронько, з нами, коли запропонуємо СОТ випити склянку нашого молока?** (Голос України, 13.02.2008, с.9); (заголовок **Де ти, краплинко честі?**): **Де вже тут шукати хоч краплину національної честі?** (Літературна Україна, 31.01.2008, с.7); (заголовок **Дикий Сад був не таким уже й диким. А ми?**): **Поки що влада не квапиться визначити долю Дикого Саду, сам він потребує захисту... Сюди везуть машинами будівельне сміття й носять відрами побутові відходи... Невже „дикістю“ своєю запам'ятаємося ми нащадкам?** (Голос України, 22.01.2008, с.11). Як бачимо, питальні речення в поданих ілюстраціях слугують стилістичним прийомом, який забезпечує цілісність, стрункість та ємність композиції публікації. Особливо вагомим є роль запитання-заголовка та питального речення, яким завершується авторський виклад. Спостережено, що таку композиційну рамку утворюють здебільшого питально-риторичні речення як функціональні засоби емоційно-вольового впливу на читача, вираження авторського ставлення до описуваних фактів і явищ дійсності. „Перегукування“ заголовка з ендингом – найбільш активний композиційний прийом, застосований у сучасному українському медіа-тексті.

В українській пресі початку ХХІ ст. власне питальні речення за своїми експресивними можливостями істотно поступаються перед питаннями-відповідями та риторичними питаннями як структурами, здатними забезпечувати вторинні функції – виражати емоції, заперечення чи ствердження, підтримувати контакт, слугувати засобом зв'язності тексту. Це стосується деяких різновидів інформаційних та аналітичних жанрів, таких як: репортаж, стаття, нарис, кореспонденція, рецензія. В інтерв'ю, як уже зазначалося, питальні речення використовують у первинній функції – функції прямого питання. В інших інформаційних різновидах – замітках, інформаційних повідомленнях, передових статтях, полемічних статтях, політичних коментарях, оглядах тощо – питальних структур здебільшого немає або вони також виконують власне питальну функцію. На думку С. Шабат-Савки, вторинні функції питальних структур пов'язані передусім із вираженням суб'єктивних значень, авторською модальністю, яка пронизує весь текст, виявляє ставлення автора до дійсності, передає оцінку відібраної ним картини світу [20, 302].

За нашими спостереженнями, і питання-відповіді, і питально-риторичні речення виявляють щонайрізноманітніші тенденції до функціонування, структурно-композиційні репрезентації та стилістичні конотації, спричинені бажанням автора висловити власне оцінне ставлення до життєвих реалій найбільш релевантною питальною побудовою для певного контексту.

Питання-відповідь як конструкція, що утворює симбіозну композиційну єдність, виступає активним елементом авторського монологу в сучасних українських газетних текстах – передусім статтях, нарисах, кореспонденціях та репортажах. Особливість цих структур полягає в тому, що автор ставить питання і сам на них відповідає. Напр.: **Чи стане доля Мороза наукою для інших політичних сил? На жаль, спостерігаючи за нинішньою поведінкою Литвина, можу зробити невтішний висновок: політики не вчать на чужих помилках** (Високий замок, 04.10.2007, с.2); **Хто з письменників знає, що вже рік у Верховній Раді гуляє законопроект про передачу відомчих медичних закладів, лікарень та санаторіїв у державну кишеню? Хіба що наші письменники-депутати** (Літературна Україна, 31.01.2008, с.3).

Основне стилістичне навантаження питань-відповідей – привертання уваги читача до певних думок журналіста, акцентування на найважливіших із них у плані змісту. Іншими словами, питання-відповіді є виразником авторської модальності, дієвим емоційно-експресивним засобом. Така форма викладу матеріалу прийшла до нас із розмовного синтаксису ще на початку ХХ ст. [19, 107] і, за спостереженнями А.В. Швець, почала широко використовуватися в публіцистиці для „оживлення розповіді й надання їй більшої сили впливу на читача“ [23, 52].

Спостерігаємо тенденцію до деякої структурної й значеннєвої переорієнтації в сучасному медіа-тексті питальних реплік та реплік-відповідей. Зокрема, поодинокі питальні репліки та репліки-відповіді зі словами *так*, *ні*, з початковим словом *передусім* та неповними реченнями в їхній структурі, що інтенсивно вживалися в газетах 60-х років ХХ ст. [23, 54-55], здебільшого заступають дві-п'ять питальних реплік, що чергуються в межах однієї публікації, складні речення чи кілька взаємопов'язаних простих речень у ролі реплік-відповідей. Такі питання-відповіді володіють високим стилістичним потенціалом, бо, охоплюючи великі за обсягом контексти, надають їм характеру живої розгорнутої бесіди. Напр.: **Якби у нас велася справді патріотична робота стосовно мови, літератури, то хіба ми докотилися б до такого принизливого і брутального двомов'я? Це ганьба, що першу скрипку у цих питаннях ведуть не митці, а політики, оці майстри брудних інтриг і спекуляцій. Чому в цьому „оркестрі“ не чути голосу творців мови – письменників? Політики – це завойовники, а митці – захисники. У нас же захист виявився слабким... І це трагедія. Трагедія не**

літературного цеху, а всієї нації! (Літературна Україна, 17.01.2008, с.6); **А що тепер скажуть своїм виборцям Луценко з Кириленком? Юрій Віталійович, коли дарував Юлії Володимирівні троянду без шптів, виглядав цілком щирим. Як зараз буде виправдовуватися? Він же політик молодий, амбіційний, перспективний... А може, ця перспективність не всім у президентському оточенні подобається?** (Високий замок, 04.10.2007, с.4); **То що ж із поліклінікою? А нічого! Як стояла вона на Рейтарській, так і стоятиме. Шокує, що змінилася її назва? Та ж змінилася не тільки назва, змінюється сама суть цього закладу, який повинен ефективно оберігати здоров'я, письменників, лікувати їх і, звичайно ж, заробляти гроші** (Літературна Україна, 31.01.2008, с.3); **Навіщо Ющенкові широка коаліція? Він не хоче бачити на посту прем'єра ані Тимошенко, ані Януковича. Навіщо прем'єрством собі конкурента на наступних президентських виборах „відгодовувати“? „Помаранчева“ коаліція – це обов'язково прем'єр Тимошенко. А широка? Можливо, Президент сподівається на те, що заради участі в урядовій коаліції „синьо-білі“ пожертвувуть Януковичем? Розрахунок більш ніж сумнівний** (Високий замок, 04.10.2007, с.4). Безперечно, у згаданий спосіб журналісти діалогізують монолог, уникають інтонаційної одноманітності викладу.

Дещо рідше, порівняно з попереднім періодом розвитку газетного мовлення (60-і роки ХХ ст.) [23, 56-57], на шпальтах сучасних українських газет функціонують мовленнєві об'єднання, побудовані за схемою: „повідомлення → питання ↔ відповідь“. Центральним компонентом у таких побудовах є речення питальної модальності, які концентрують увагу на деяких гранях проблеми, яку розв'язує публікація, утягуючи цим читача у вир невимушеної бесіди двох чи кількох осіб. Пор.: **Скажімо, у Москві один із дитячих журналів за солідні батьківські кошти друкує на обкладинці фотографії їхніх дітей – черга колосальна. Комерція? Так, чистої води** (Літературна Україна, 31.01.2008, с.1).

Почастішало нанизування питань у межах конструкції „питання-відповідь“, що дає змогу авторові увиразнити суть проблеми, зосередити на ній увагу читача. Таку градаційну локалізацію питальних структур супроводжує формальна відповідь, структурована з одного чи двох речень, нерідко неконкретна, у якій відчутна авторська інтенція і яка обов'язково потребує читацького домислення, розуміння, співчуття, підтримки, осуду тощо. Напр.: **Чия провина в тому, що єдиний державний суднобудівний завод з поля зору держави випав, і вже давно? Чому ніхто не поцікавився причинами невилати зарплати? Чому елементарно не вивчили ситуацію на підприємстві? Просто кинули на дно з вантажем невирішених проблем. Впливайте самі** (Голос України, 16.05.2006, с.8); **Що мало робити керівництво НСПУ? Чекає, поки держава забере нашу поліклініку без усякого „дякую“? Чи задоволені були письменники якістю обслуговування при тому, що в нашій поліклініці працюють не найгірші лікарі? Нарікань було дуже багато, але ми їх списували на рахунок нашої бідності. Я б додав: і невміння дивитися в завтрашній день, невміння працювати в нових економічних умовах** (Літературна Україна, 31.01.2008, с.3). Помітна істотна перевага градаційних питальних речень над поодинокими в структурах „питання-відповідь“. Це закономірно, бо останнім часом журналісти активізували пошуки механізмів прихованого впливу засобами тексту. А довгий ланцюг питальних структур уможлиблює емоціогенність інформації, посилює її експресивність. Кожне наступне питальне речення в таких побудовах уточнює, конкретизує, доповнює попереднє, розгортаючи логіку думок, усуваючи перешкоди в сприйманні. Пор.: **Що було робити дирекції, коли стало ясно, що міністерству передали kota в мішку, і частина лісових ділянок парку уже давно відійшла в інші руки? Виганяти людей з обжитої ними території? Трусонутися за груди керівників, які під час передачі земель і словом не обмовилися про таку двозначну ситуацію? Подавати в суд на місцеву владу, щоб вона пояснила, як можна було роздавати ці ділянки без вилучення їх із лісового фонду та зміни їх цільового призначення? Питати у правоохоронців, як такі документи могли пройти мимо їх ока? А що робити з гуцульськими обійстями, які, не відаючи того, опинилися в парковій зоні? Так парк мимоволі став заручником заплутаних складних земельних відносин, які насотувалися роками** (Голос України, 06.02.2008, с.10).

Сучасним виявом журналістської майстерності є комбінування почергових питань-відповідей та нанизувань питань, поданих у жанрі інтерв'ю не як прямі питання журналіста, а як експресивні діалогічні репліки-запитання, сформульовані самим співрозмовником за принципом: „сам запитую, сам відповідаю“. У такому разі позиції адресанта й адресата збігаються, що уможлиблює створення питальної ситуації адресатного типу [11, 191], за якої питальні речення не тільки виконують інформативну роль, а й передають емоційність мовця, стан його душі, особливу манеру висловлювати розлогі міркування. Пор.: **Що робить пісню популярною? Можу прямо сказати: її „розкручування“ на телебаченні і радіо, її повторюваність у концертних програмах, наявність**

аудіо-касет і компакт-дисків із записами тієї чи іншої пісні. **Чи багато ви чуєте українських пісень на каналах телебачення? Гадаю, що ніхто ствердно не відповість... А концертна діяльність? Подивіться, наприклад, на рекламні щити біля Палацу „Україна“. Хто там панує? Понад 80 відсотків – російські виконавці. Хіба наше рідне мистецтво – це лише комерція, а не висока державна політика? Гірко, дуже гірко. І знову питання: чому ми не бачимо на наших екранах такого блискучого співака як Іво Бобул? Чому забули про Василя Зінкевича? Чому закрита дорога туди талановитим виконавцям – Павлу Мрежуку, Ользі Макаренко, Івану Красовському?.. Невже їх може замінити Верка Сердючка? Болючі питання для розмірковування (Культура і життя, 30.01.2008, с.1).**

Найуживанішими в сучасній українській пресі є питально-риторичні речення, що виконують здебільшого конотативну функцію, тобто виражають різні суб'єктивні нашарування емоційно-експресивного характеру. Їхню основу становить те, що „риторичне питання виникає завжди в умовах протидії як емоційна реакція протесту“ [3, 24]. Питально-риторичні структури поширені в межах діалогічного та монологічного мовлення, що певною мірою визначає їхні стилістичні функції. Так, у діалогічній формі викладу питально-риторичні побудови відтворюють цілу гаму почуттів. У монологічній формі – здебільшого слугують засобом привернення уваги читача до якогось факту, загострюють увагу, оцінюють ситуацію, містять вказівку на шляхи розв'язання проблеми, заявленої в публікації. Як засвідчує обстежений матеріал, в обох формах викладу питально-риторичні речення вживають у постпозиції до основної думки для посилення авторської модальності. У сучасних газетних контекстах істотно переважають питально-риторичні речення, що функціонують у монологічному авторському мовленні як найбільш стилістично марковані структури. Пор. діалогічне мовлення: **Сьогодні ми живемо у світі всесвітньої глобалізації. Є гарні українські дизайнери. Хіба вони не мають права брати участь у змаганнях міжнародного класу?** (Вечірній Київ, 11.10.2007, с.3) та авторські монологи: **Важко зрозуміти начальників, які „сидять“ на фінансуванні й обділяють, ображають долю обрешених (сиріт – І.З.). Чим ці бюрократи кращі за тих, хто запускає руки в державну кишеню?** (Голос України, 14.04.2006, с.7); **Мабуть, ми таки ще не доросли до усвідомлення, що допоки мовчимо, влада у нас крастиме, зловживатиме нашим довір'ям і своїм службовим становищем та насолоджуватиметься власними дорогими звичками. Допоки?** (Голос України, 19.04.2006, с.5).

Нерідко натрапляємо й на більшу кількість питально-риторичних речень у межах однієї публікації або й навіть абзацу, поданих почергово, що поглиблює експресію викладу. Пор.: **А тим часом, як стверджують Горбаченки, на оглядини городу „брокер“ усе возить і возить покупців. Невже і від них приховує цінні папери на власність? І невідомо знайдуться охочі купити kota в мішку? Про те, що иматок городу сестер Горбаченків – об'єкт спірний, знають у сільраді, райцентрі, Києві. Чи можна тепер потай переоформити, продати землю? На очах у тисяч бджіл?** (Голос України, 08.11.2007, с.21).

Ще експресивнішим є зумисне нагромадження питально-риторичних речень з однаковими морфологічними засобами вираження – питальними займенниками, прислівниками, частками та сполучниками. Така виразна ампліфікація є надзвичайно поширеним стилістичним прийомом у сучасному українському газетному мовленні, спрямованим на підсилення характеристики когось або чогось, доповнення, збагачення висловлення, посилення його впливовості на думки й почуття сприймача інформації. Примітно, що й кількість ампліфікованих компонентів постійно зростає, лексичний склад питально-риторичних речень розширюється, їхня структура стає складнішою. Пор.: **Столітній ювілей Олени Теліги актуалізував пам'ять про „поетку відваги“, контури її особистості в сьогоднішній Україні... Чому, вихована в російськомовній родині, вона раптом усвідомила себе україркою? Чому поїхала на смерть в окупований Київ? Чому свідомо пішла в фашистську пастку в Спілці письменників?** (Культура і життя, 18.10.2006, с.1); **Чи не тому, що ми так часто плутаємо нашу сучасницю з матір'ю, самовіддана праця самої Валентини Верес досі заслужено не оцінена і не реалізована? Чи не тому ми не можемо звідвернутися у її одяг, стати „Квітучою Україною“, „Ніченькою-чарівниченькою“ чи спалахнути красою помаранчевої, золотої осені Валиного листопаду, чи забіліти снігами рідного краю п'яного вишневого цвіту, поринути в „Літа молодії“, перейнявшись її прекрасними образами?** (Культура і життя, 15.11.2006, с.5); **А ми? Де Українська держава, що в першу чергу має стояти на сторожі культури й мови українського народу? Де, зрештою, цей народ? Де його обурення? Де повселюдне висловлювання невдоволення та протести проти мовної політики? Ніде (Молодь України, 04-10.01.2007, с.8); Приносити людям радість – чи не найбільша це радість для кожного з нас? А якщо радіє ціле місто? Якщо ціле місто твої земляки насолоджуються благодаттю парку, який ти привів до ладу? Якщо маленькі миколаївці і сиві бабусі,**

твої діти і онуки твоїх сусідів тут отримують посилену дозу кисню, дівчата танцюють з юнаками, а миколаївці середніх літ читають свіжі газети і журнали в літній читальні? (Культура і життя, 18.10.2006, с.8).

У пошуках нестандартності викладу журналісти вдаються до поабзацної ампліфікації та градації питально-риторичних речень, яка, функціонуючи на тлі контекстуального цілого, створює стилістичне напруження тексту, акцентуючи на найвагоміших проблемах публікації. Пор. три абзаци: 1) **Та чи** кожен бажачий на практиці може отримати „золоті“ сотки у столичній або курортній зоні?; 2) **Та чи** врятує це Дніпро й Десну, десятки інших великих та малих річок, озер і морів від хижої забудови?; 3) **Та й хто** ухвалить такий закон, якщо, з одного боку, самі ж владці і є найпершими забудовниками „ласих“ земельних шматків, а громадськість, з іншого боку, занадто слабка, щоб протистояти цій згуртованій і добре обізнаній у всіх тонкощах законодавства силі? (Сільські вісті, 05.01.2007, с.2).

Експресивність та емоційність як характерні ознаки питально-риторичних речень завжди сприяють ствердженню чи запереченню попереднього судження. У сучасній українській пресі домінують риторичні питання, співвідносні з заперечними судженнями, які спростовують не безпосередні реальні висловлення, а можливі, гіпотетичні думки, дію, наявність суб'єкта, здатного її виконувати, або модальні аспекти дії – її можливість, доцільність, узвичаєність, певність, значущість [1, 11]. Пор.: **Я поважаю Йозефа Йозефовича за його досягнення як гравця, але... Ну який він головний тренер?** Подейкують, власники клубу чекають, поки завершить відбірний цикл до Євро-2008 збірна України, щоб запросити на тренерський місток „Динамо“ Олега Блохіна. **Але що він робитиме з гравцями, які виходять зараз на поле? Насамперед легіонерами, для яких славні традиції київського „Динамо“ – порожній звук. Ну кому при здоровому розумі й тверезій пам'яті могло спасти на думку придбати таких зірок, як Клебер, Юсуф, Ель Каддурі? А ціла когорта бездарних динамівських балканців?** (Високий замок, 04.10.2007, с.10).

З-поміж риторичних питань-стверджень переважають ті, що мають питальні компоненти в різних відмінках та граматично заперечні предикати, напр.: **Хто не хоче** ділянки біля моря? (Голос України, 24.05.2006, с.6); **Чи не лякає** власників одіозна реакція на відкриття „бандерівського ресторану?“ (Високий замок, 04.10.2007, с.3); **У цьому контексті несподіваний електоральний успіх політ сили екс-спікера виглядає особливо цікавим, чи не так?** (Високий замок, 04.10.2007, с.4). Інші риторичні питання-ствердження менш уживані, проте так само експресивні й спрямовані на створення дискусійності тексту. Напр.: **Президент „Динамо“ Ігор Суркіс постійно каже: для мене важливо, щоб клуб успішно виступив у Лізі чемпіонів. Ігор Суркіс чомусь вірить, що це можливо... Невже ще двох марокканців знайшов?**; **За словами Миколи Оніщука, звернення Президента „не означає, що йдеться про створення широкої коаліції“. От і добре. Блажен, хто вірує?..;** (Високий замок, 04.10.2007, с.10); **Скільки разів з високих трибун ми чули заклики про порятунок села? А скільки програм щодо відродження села пропонував кожен уряд!** (Голос України, 31.05.2006, с.7).

Набуває поширення тенденція до „розмовності“, яку засвідчує функціонування власне питальних і питально-риторичних речень як компонентів складних безсполучникових, складних багатокомпонентних речень та речень із прямою мовою. Речення питальної модальності, уживані в другій частині таких конструкцій, конкретизують зміст попереднього речення, сконденсований у застереженнях на зразок „подумалося“, „виникає запитання“, „закрадається думка“, „хочеться спитати“, „не можу збагнути“ та ін. Напр.: **Подумалося: а що саме мало б передбачати оте „спільне відзначення“ події, яка зовсім по-різному оцінюється українськими й російськими істориками?** (Освіта України, 12.02.2008, с.3); **Виникає запитання: чи хочемо ми йти їхнім шляхом, адже за усіма цими торговими домами стоять дуже великі фінансові структури?** (Вечірній Київ, 11.10.2007, с.3); **Спостерігаючи все це, так і хочеться спитати: „Скільки можна „шикувати“ виборців?“** (День, 07.02.2006, с.4). Такі питальні частини складних конструкцій нерідко посилюють ще одним питальним реченням, яке розгортає динаміку роздумів, або розповідною конструкцією, що вмотивовує доцільність сформульованого запитання, проте обидві загострюють виклад, підсилюють дієвість тексту. Пор.: **А в мене щороку на початку літа виникає те саме запитання: від кого ж ми маємо захищати наших дітей? Від навколишнього світу, від дорослих проблем чи від нашої ж байдужості?** (Молодь України, 01-07.06.2006, с.1); **Але я не можу збагнути: навіщо ці псевдоринкові ігри потрібні нашій державі? Який вона з цього має зиск?** (Молодь України, 04-10.01.2007, с.6); **Іноді закрадається гіркувата думка: „Україна в нас є, держава є, а чи українці в ній ще є?“ Дивлячись на те, як ми голосуємо, кого обираємо, спитаєш і не таке** (Літературна Україна, 17.01.2008, с.3).

Ознакою сучасного викладу, зумовленою зближенням розмовної, художньої й публіцистичної сфер, слугують невимушені однослівні чи кількаслівні питальні репліки-роздуми в монологічному мовленні публікацій-нарисів, які інтимізують мовлення, створюють кліповість, мерехтіння думок, вражень, передають широку гаму емоцій автора чи персонажа твору. Напр.: *Сила розуму? Серця? Душі? Про це не говорять. Це відчують у благодаті творення* (Культура і життя, 15.11.2006, с.5); *Тато? Приїхав? Отже, живий. Звідки приїхав? З Грузії? З Росії? З Америки? З тюрми? З війни? Який він? Чи схожий на мене? Чи на Кікабідзе? Чого приїхав? Що скаже? А я що скажу?..* (Вінниччина, 30.01.2007, с.3).

Особливу стилістичну силу виявляють речення питальної модальності у взаємодії з окличними та спонукальними реченнями, бо в такий спосіб створюють цілу гаму різнорідних інтонованих фактів за допомогою ампліфікації, градації чи певного чергування одиниць різного типу [4, 79]. Напр.: *Виходить, що й автор „Слова о полку Ігоревім“ був розчулений, плаксивий? Патетичний? Славолюбний? Якби він був славолюбний, то ми б неодмінно знали його ім'я! Якби він був сентиментальний, то сам би й плакав, а не доручав цю місію Ярославні! Чи, може, патетичний Нестор-літописець? Чи Іларіон?..* (Літературна Україна, 17.01.2008, с.6); *Осілля хандра накриває проти волі? Не піддавайтесь! Одягніть яскравий життєрадісний одяг – психологи переконані, що колір одягу забезпечить настрій* (Високий замок, 04.10.2007, с.9); *Чи не етюдними були Йозеф Гора, Пауль Целан, Поль Елюар?.. Тож не забуваймо, що ми маємо тут і своїх випробуваних майстрів, самобутня творчість яких потребує нашої пильної уваги і вагомої оцінки на державному рівні* (Урядовий кур'єр, 12.02.2008, с.12). Як бачимо, власне питальні та питально-риторичні речення можуть організовувати й поєднувати навколо себе широкі за обсягом побудови, створюючи контексти великої стилістичної ваги, надзвичайно емоціогенні за своєю сутністю, динамічні за функціональним виявом.

Отже, функціонально-стилістичне використання речень питальної модальності в сучасній українській пресі є надзвичайно строкатим й емоційно різноплановим. Власне питальні речення найповніше виявляють себе лише в жанрі інтерв'ю, де виконують функцію спонукування до отримання конкретної інформації.

Набуває поширення тенденція до використання діалогічних структур, у яких речення питальної модальності виконують не власне питальну, а стилістичну експресивну функцію.

Високий ступінь експресії й здебільшого пейоративну конотацію виражають питальні речення авторизовано-оцінного значення, що містять звертання до групового адресата або вставні слова.

Речення питальної модальності активно використовують у ролі структурних компонентів початків публікацій, лідів та ендингів, де вони акумулюють центральну ідею, інтригують, нерідко „перегукуються“ із заголовками питального і непитального типу, чим створюють важливу семантико-стилістичну цілісність тексту за допомогою своєрідного прийому обрамлення. Найактивнішим композиційним прийомом, використовуваним у сучасному українському медіа-тексті, є „перегукування“ заголовка з ендингом.

Простежуємо тенденцію до збільшення кількості питальних речень у ролі заголовків сучасних газетних публікацій. Помітно активізувалося використання метафоричних та метонімічних питальних заголовків на тлі обмеженого функціонування в радянські часи. Проте дедалі рідше вживають питальні речення-заголовки із звертаннями. Поступово зникають із газетного мовлення й діалогічні заголовки на зразок „питання-відповідь“, „питання-спонукування“, лише найекспресивніші з них продовжують функціонувати. Найактивніше в ролі газетних заголовків уживають речення питальної модальності з різними питальними словами. Найвищої стилістичної конотації в згаданих заголовках досягають створенням каламбурів, метонімічними замінами, іронічним переосмисленням прислів'їв та приказок. Такі лінгвістичні процеси в заголовкових комплексах є новими в українському медіа-просторі. Оновленими також постають подвійні заголовки, друга частина яких не містить конкретної інформації, а лише створює ефект очікування відповіді, чим підвищує інтерес до публікації.

Питання-відповіді, уведені до газетного контексту з розмовного синтаксису ще на початку ХХ ст., нині зазнають деякого структурного ускладнення. Частіше нанизування питань у межах конструкції „питання-відповідь“, причому градаційні питальні речення істотно переважають над поодинокими, що сприяє підвищенню експресивності інформації.

Найуживанішими в сучасній українській пресі є питально-риторичні речення, які виражають різні суб'єктивні нашарування емоційно-експресивного характеру. Кількісно переважають питально-риторичні речення заперечного змісту, що функціонують у монологічному авторському мовленні як найбільш стилістично марковані структури.

Активним стилістичним прийомом у сучасному українському медіа-тексті є ампліфікація питально-риторичних речень з однаковими засобами морфологічного вираження. Стилiстичне напруження тексту нерiдко створюють поабзацною амплiфiкацiєю та градацiєю питально-риторичних речень.

Набуває поширення тенденцiя до „розмовностi“, яку простежуємо передусiм у кореспонденцiях та iнтерв'ю. Суть її полягає у функцiонуваннi власне питальних i питально-риторичних речень як компонентiв складних безсполучникових, складних багатокомпонентних речень та речень iз прямою мовою. Речення питальної модальностi, ужитi в другiй частинi таких складних побудов, конкретизують змiст попереднього речення, сконденсований у застереженнях „подумалося“, „виникає запитання“, „хочеться спитати“ та iн. У нарисах зрiдка натрапляємо на однослiвнi чи кiлькаслiвнi питальнi реплiки-речення, природа яких також здебiльшого розмовна.

Найбiльшу стилiстичну силу речення питальної модальностi виявляють у дедалi активнiшiй взаємодiї з окличними та спонукальними реченнями. Їхнє рiзнопланове iнтонування значною мiрою посилює художнє забарвлення тексту, сприяючи його стилiстичнiй органiзацiї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баган М. Риторичне питання як непрямий засiб заперечення в сучаснiй українськiй мовi // Теоретична i дидактична фiлологiя: Зб. наук. праць. – К.: Мiленiум, 2007. – С. 3 – 12.
2. Бiлозор О. Речення питальної модальностi: деякi питання теорiї // Науковi записки Винницького державного педагогiчного унiверситету iменi Михайла Коцюбинського: Зб. наук. праць. Серiя: Фiлологiя. – Винниця: Вид-во ВДПУ iменi Михайла Коцюбинського, 2002. – Вип. 4. – С. 57 – 61.
3. Валимова Г.В. Синонимия вопросительных предложений // Вопросы синтаксиса русского языка: Сб. статей. – Ростов-на-Дону, 1978. – С. 23 – 31.
4. Ващенко В.С. Стилiстика речення в українськiй мовi. – Днiпропетровськ, 1968. – 158 с.
5. Вихованець I.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика українськiй мови. – К.: Рад. школа, 1982. – 208 с.
6. Гуйванюк Н.В., Шабат С.Т. Питальнi речення в сучаснiй українськiй мовi. – Чернiвцi: Рута, 2000. – 65 с.
7. Гуйванюк Н.В. Iнновацiйнi процеси в сучаснiй українськiй пунктуацiї // Проблеми унормування українськiй мови: Збiрник матерiалiв розширеного засiдання координацiйної ради „Українська мова“. – К.; Херсон, 2003. – С. 105 – 122.
8. Дудик П.С. Стилiстика українськiй мови: Навч. посiб. – К.: Вид. центр „Академiя“, 2005. – 368 с.
9. Жаровська О. Стилiстичнi параметри питальних речень // Науковi записки Винницького державного педагогiчного унiверситету iменi Михайла Коцюбинського: Зб. наук. праць. Серiя: Фiлологiя. – Винниця: Вид-во „Дiло“ СПД Данилюк В.Г., 2006. – Вип. 8. – С. 22 – 26.
10. Загнiтко А.П. Типи речень за модальностю // Основи українського теоретичного синтаксису. – Горлiвка: ГДПiМ, 2004. – Ч. 1. – С. 116 – 125.
11. Кондратенко Н. Питальна ситуацiя у поетичнiй картинi свiту // Науковi записки. Серiя: Фiлологiчнi науки (мовознавство). – Кiровоград: РВiЦ КДПУ iм. В. Винниченка, 2001. – Вип. 31. – С. 189 – 192.
12. Конторчук Г.К. Питальнi конструкцiї в газетних жанрах // Особливостi мови i стилю засобiв масової iнформацiї. – К.: Вища шк., 1983. – С. 118 – 130.
13. Кулик Б.М. Курс сучасної українськiй лiтературної мови. – К.: Рад. школа, 1965. – Ч. II. Синтаксис. – С. 24 – 26.
14. Мамалыга А.И. Структура газетного текста. – К.: Изд-во при КГУ изд. объедин. „Вища шк.“, 1983. – 136 с.
15. Мiрченко М.В. Структура синтаксичних категорiй: Монографiя. – Луцьк: Вежа, 2001. – 340 с.
16. Онищенко I.В. Категорiя оцiнки та засоби її вираження в публiцистичних та iнформацiйних текстах: Дис. ...канд. фiлол. наук: 10.02.01 / Криворiзький державний педагогiчний унiверситет. – Кривий Рiг, 2004. – 195 с.
17. Попов А.С. Синтаксическая структура современных газетных заглавий и ее развитие // Развитие синтаксиса современного русского языка. – М.: Наука, 1966. – С. 95 – 126.
18. Рiзун В.В., Непiйвода Н.Ф., Корнєєв В.М. Лiнгвiстика впливу: Монографiя. – К.: Видавн.-полiграф. центр „Київськ. унт“, 2005. – 148 с.
19. Сиротинина О.Б. Некоторые жанрово-стилистические изменения советской публицистики // Развитие функциональных стилей современного русского языка. – М.: Наука, 1968. – С. 101 – 125.
20. Шабат-Савка С. Категорiя питальностi в аспектi оцiнної модальностi // Пiвденний архiв. Фiлологiчнi науки: Зб. наук. праць. – Херсон: Айлант, 2002. – Вип. XIY. – С. 302 – 305.
21. Шабат С.Т. Категорiя питальної модальностi в сучаснiй українськiй мовi: Дис. ...канд. фiлол. наук: 10.02.01 / Прикарпатський унiверситет iм. В. Стефаника. – Iвано-Франкiвськ, 2000. – 205 с.
22. Швець А.В. Публицистический стиль современного русского литературного языка (О некоторых особенностях современной газетной речи и тенденциях ее развития). – К.: Изд-во при КГУ изд. объедин. „Вища шк.“, 1979. – 127 с.

23. Швець А.В. Разговорные конструкции в языке газет. – К.: Изд-во Киевск. ун-та, 1971. – 95 с.

24. Шульжук К.Ф. Типи речень за метою висловлювання та експресією // Синтаксис української мови. – К.: Видавн. центр „Академія“, 2004. – С. 60 – 63.

New tendencies and peculiarities in the use of interrogative and interrogative-rhetorical sentences caused by their communicative-functional line, formal-syntactical organization, the way of presentation in newspaper context and stylistic connotation are analyzed in the article.

Key words: interrogative sentence model, interrogative-rhetorical sentences, interrogative sentences, “question-answer” construction, stylistic connotations, modern Ukrainian press.

Т.В. Замкова

ОКЛИЧНІ РЕЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЕМОЦІЙНО-АФЕКТИВНОГО СТАНУ ЛІРИЧНОГО “Я” В ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ

У статті проаналізовано окличні речення як репрезентанти внутрішнього мовлення. Розглянуто погляди мовознавців на статус окличних речень, охарактеризовано стилістичні функції у ліричних творах.

Ключові слова: внутрішнє мовлення, окличні речення, стилістична функція, поетичний текст.

Мова поетичних творів відзначається великим естетичним, емоційним та експресивно-стилістичним потенціалом. Як зазначає О. Криштанович, “поетичне мовлення – це особливий прояв духовно-інтелектуального внутрішнього світу людини, який сприймається читачем чи слухачем так само на високому емоційному, естетичному та інтелектуальному рівні” [7, 174].

За словами Л.І. Тимофєєва, поезія відрізняється особливою афективністю, емоційністю, експресивністю [11, 22]. Експресивність є психолінгвістичним явищем, “що полягає у посиленні враження від сприйняття інформації” [1, 44]. Серед різних засобів емоціонального насичення та експресивності поезій особливе місце належить поетичному синтаксису, до сфери якого належить, зокрема, своєрідність вираження внутрішнього стану людини, її сприйняття явищ навколишньої дійсності шляхом уведення речень різної модальності. Однією з форм вираження експресії є окличні речення.

Проблема вивчення окличних речень має давню традицію як у вітчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві (Б.М. Кулик, І.Р. Вихованець, М.У. Каранська, А.П. Загнітко, Д.М. Овсянико-Куликовський, О.М. Пешковський, В.А. Богородицький, Л.А. Булаховський, О.О. Шахматов, Є.М. Галкіна-Федорук, А.С. Богуславський, Н.Г. Озерова, І.П. Распопов). На матеріалі різних мов окличні речення досліджували Г.В. Навчук, Т.В. Тришкіна-Аудія, Н.А. Бесєдіна, Т.Є. Ратова. Однак незважаючи на постійну увагу до цієї проблеми, недостатньо опрацьовано питання, що стосуються розгляду окличних речень як репрезентантів внутрішнього мовлення в художньому поетичному тексті, що зумовило актуальність наукової розвідки.

Мета роботи полягає у з'ясуванні стилістичних функцій окличних речень у поетичних творах як засобу передачі внутрішнього мовлення.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) проаналізувати погляди дослідників на статус окличних речень;
- 2) виявити стилістичні функції окличних речень у поетичному тексті.

Об'єктом дослідження є окличні речення внутрішнього мовлення, вилучені з поетичних текстів.

Матеріалом дослідження обрано українськомовні поетичні тексти Т.Г. Шевченка, Л.В. Костенко, С.Г. Пушика, Г.Т. Чубач.

Як базове прийнято визначення А.П. Грищенка: “Окличне речення – речення, комунікативне завдання якого полягає у вираженні мовцем емоційно-експресивної оцінки повідомлюваної думки за допомогою специфічного мовного засобу – окличної інтонації” [3, 400]. Це визначення доповнює Г.В. Навчук, аргументуючи тим, що усталене значення терміна “не охоплює всього розмаїття явищ, які належать до позначуваної ним групи речень”, зокрема зазначає, що окличне речення “реалізує емотивну функцію мови і знаходить своє вираження в емпатичній інтонації та у вживанні спеціальних мовних засобів” [8, 16].